

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 181

TENZİLDEN TEZYİNE MUSHAF-I ŞERİF

Prof. Dr. Mehmet DAĞ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj & Kapak
FCR

Baskı & Cilt
AYDAN BASIM ve YAYIM LTD. ŞTİ.
Örnek Sanayi Sitesi Alinteri Bulvarı
364. Sokak No: 4 Ostim/ANKARA
Tel: 0312.354 46 27-28

1. *Baskı*: Eylül 2013
2. *Baskı*: Ekim 2017

ISBN: 978-605-9652-46-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

TENZİLDEN TEZYİNE MUSHAF-I ŞERİF

Prof. Dr. Mehmet DAĞ

Ankara 2017

Prof. Dr. Mehmet DAĞ

1970 yılında Erzurum'da doğdu. İlköğrenimini Erzurum 12 Mart İlkokulu'nda tamamladı. İlkokul eğitimini alırken diğer yandan hafızlığını bitirdi. Orta öğrenimine ise, Erzurum İmam-hatip Lisesi'nde başladı, İstanbul İmam-hatip Lisesi'nde tamamladı. 1994'de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. Mezuniyet sonrası bir yıl Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde öğretmen olarak çalıştı. 1996 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesine Kur'ân-ı Kerim Okutmanı olarak atandı. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak, 1998 yılında "Kıraat Farklılıklarının İslam Hukukuna ve Metodolojisine Etkisi" adlı Yüksek Lisansını tamamladı. 2005'de ise "Tarihsel Perspektif ve Problematik Sorgulaması Bağlamında Kıraat İlminde İhticac Olgusu" isimli tezini tamamlayarak doktor unvanı aldı. Aralık 2008'de ise Doçent, Şubat 2014'te Profesör oldu.

Arapça ve İngilizce bilmekte olup evli ve üç çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
ÖN SÖZ	11
GİRİŞ	15
A. KUR'AN ÖNCESİ KİTAB-I MUKADDES TARİHİ	15
1. Tevrat ve Tarihi.....	16
2. İncil ve Tarihi	19
B. KUR'AN ÖNCESİ SÖZLÜ VE YAZILI KÜLTÜR	22
1. Sözlü Kültür: Mahiyeti ve Özellikleri.....	23
2. Yazılı Kültür: Mahiyeti ve Özellikleri	25
3. Yazılı Kültür ve Araplar	27
a) <i>Araplarda Yazının Tarihsel Süreci: Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi</i>	27
b) <i>Arapların Yazıya Karşı Tutumları</i>	28
c) <i>Yazı Malzemeleri</i>	30
BİRİNCİ BÖLÜM	
KUR'AN'IN İNDİRİLİŞİ	33
A. VAHİY KAVRAMI: GENEL BİR BAKIŞ	33
1. Vahyin Tanımı.....	33
2. Vahyin Mahiyeti	34
3. Vahyin Anlaşılabilirliği	36
B. KUR'AN VAHYİ	39
1. Kur'an'ın Tanımı ve Diğer İsimleri	39
2. Kur'an Vahyinin Kaynağı.....	40
3. Kur'an Vahyinin Hz. Peygambere İndirilişi.....	42
a) <i>Vahyin Başlangıcı</i>	43
b) <i>Vahyin Belirtileri</i>	45
4. Kur'an Vahyinin Geliş Şekilleri	45
İKİNCİ BÖLÜM	
KUR'AN VAHYİNİN OKUNMA BİÇİMLERİ ve KAYNAĞI	47
A. YEDİ HARF OLGUSU	47
1. Yedi Harf: İlgili Rivayetler ve Tarihsel Çerçeve	47
2. Kavramsal Çerçeve	52
3. Yedi Harfin İçeriği ile İlgili Tartışmalar ve Analizi.....	53
4. Yedi Harf Ruhsatının Amacı.....	55
B. KIRAAT OLGUSU	56
1. Kiraat İlmi: Tarihsel Çerçeve.....	56

a) Kıraat Farklılıklarının Ortaya Çıkış Sebepleri.....	56
b) Kıraat İlminin Tarihi Süreci: Doğuşu, Gelişimi ve Yayılması	59
2. Kıraat İlmi: Kavramsal Çerçeve.....	63
a) Tanımı	63
b) Konusu	64
c) Gayesi ve Faydası.....	64
3. Sahih Kıraat Kriterleri	65
4. Kıraat Çeşitleri	67
a) Sahih Kıraatler	68
b) Zayıf Kıraatler	71
c) Mevzû'/Uydurma Kıraatler	72
5. Kıraat İmamları ve Ravileri	73
6. Kıraat Tarikleri	74
7. Günümüzde Kıraatler	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'AN'IN METİNLEŞME SÜRECİ.....77

A. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE KUR'AN'IN TESPİTİ VE

YÖNTEMLERİ .....

1. Hıfz/Ezberleme.....	77
2. Kitabet/Yazı	80
a) Hz. Peygamber Döneminde Arap Yazısının Durumu	80
b) Kur'an'ın Yazıya Geçirilmesi.....	81
c) Kur'an'ın Yazımında Kullanılan Malzemeler	83
d) Vahiy Kâtipliği Kurumu	84
e) Yazılan Malzemenin Muhafazası	84
f) Hz. Peygamber'in Kur'an'ı Bir Kitap Halinde Derlememesinin Nedenleri.....	85
3. Arza/Mukâbele: Tanımı, Mahiyeti ve Yapılış Şekli.....	86

B. KUR'AN'IN DERLENMESİ.....88

1. Derleme Olgusunu Hazırlayan Ortam ve Temel Etkenler.....	88
2. Derleme Olayı.....	90
3. Derlemede Takip Edilen Yöntem.....	91
4. Derlenen Kur'an Metninin Özellikleri.....	92

C. KUR'AN'IN ÇOĞALTILMASI .....

1. Çoğaltmayı Gerektiren Tarihsel Ortam ve Sebepler.....	93
2. Çoğaltma Eylemi ve Esas Alınan İlkeler	95
3. Çoğaltılan Mushaf Arasındaki Farklılıklar	97
4. Özel Mushaf Arasındaki Farklılıklar	98

5. Çoğaltılan Mushafların Akıbeti	101
6. Çoğaltılan Mushafların Günümüzdeki Durumu	105
a) Taşkent Mushafı	106
b) İstanbul Topkapı Mushafı	106
c) Türk ve İslam Eserleri Müzesi (TİEM) Mushafı	107
d) Kahire (el-Meşhedü'l-Hüseyini) Mushafı.....	108
e) Londra Mushafı.....	109
f) St. Petersburg Mushafı	109
g) Paris Mushafı	110
h) San'a Mushafı	110
D. KUR'AN'IN TERTİBİ	112
1. Ayetlerin Tertibi	112
2. Sûrelerin Tertibi.....	113
E. KUR'AN'IN NOKTALANMASI VE HAREKELENMESİNİN TARİHSEL SEYRİ.....	114
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
YAZI, SİSTEMATİK VE ESTETİK AÇIDAN MUSAFLARIN TARİHİ GELİŞİMİ	117
A. MUSAFLARDA YAZI: GELİŞİMİ ve İLGİLİ TARTIŞMALAR	117
1. Mushaf Hattının Gelişimi: Metni Muhafazadan Estetiğe ..117	
2. Mushaf İmlasının Bağlayıcılığı/Tevkîfilîği Meselesi.....	122
B. MUSAFLARIN SİSTEMATİZE EDİLMESİ	125
1. Mushafıara Hareke ve Nokta Konulması	127
2. Sayısal Olarak Ayetlerin Ayrımı: Mie, Mieteyn, Tahmis ve Ta'sir	129
3. Sayısal Olarak Sayfaların Ayrımı: Hizip ve Cüz	131
4. Durak İşaretleri.....	132
5. Sûre Başlıkları	133
6. Vakıf İşaretleri	133
7. Secde Alametleri	134
8. Sayfa ve Satır Düzeni	136
9. Mushafıara İlave Edilen Tilaveti Yönlendirici İfade ve İşaretler	138
10. Mushafıların Ebatları	140
C. MUSAFLARDA ESTETİK YAPI.....	140
1. Mushafıların Tezhiplenmesi/Süslenmesi: Tarihsel Süreç 141	
2. Mushaf'ın Tezhip Edilen Bölümleri.....	143
a) Zahriye	143
b) Serlevha	144

c) <i>Sûre Başları</i>	145
d) <i>Cetvel</i>	145
e) <i>Duraklar</i>	146
f) <i>Güller</i>	147
g) <i>Hatime</i>	148
3. Mushafların Ciltlenmesi	149
4. Mushaf Mahfazaları ve Rahleler.....	150
BEŞİNCİ BÖLÜM	
KUR'AN TERCÜMELERİ TARİHİ	153
A. KUR'AN'IN TERCÜMESİ MESELESİ	153
B. KUR'AN TERCÜMELERİNİN TARİHİ SÜRECİ	156
1. İlk Kur'an Tercümeleri	156
2. Türkçe Tercümeler	157
3. Batı/Hristiyan Dünyasındaki Tercümeler.....	158
C. KUR'AN TERCÜMELERİNİN FIKHİ YÖNÜ	160
ALTINCI BÖLÜM	
KUR'AN'IN OTANTİKLİĞİNE YÖNELİK İTİRAZLAR	163
A. DIŞARDAN YÖNELTİLEN İDDİALAR: ORYANTALİSTLER	163
B. İÇERDEN GELEN İDDİALAR: ŞİA'NIN KUR'AN ANLAYIŞI	167
KAYNAKÇA	171
EK 1: İLERİ OKUMA LİSTESİ	176
EK 2: SÖZLÜK	179

KISALTMALAR

Bkz. : Bakınız

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı

çev. : Çeviren

ts. : Tarihsiz

DEÜİFD : Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi

İSAM : İslam Araştırmalar Merkezi

bs. : Baskı

Tah. : Tahkik eden

TSM : Topkapı Sarayı Müzesi

TİEM : Türk ve İslam Eserleri Müzesi

ÖN SÖZ

Semavi kitaplar arasında orijinalliğini koruyan tek kaynak olması hasebiyle Kur'an, tarihin her döneminde farklı açılardan inceleme konusu yapılmıştır. Müslüman bilginler bir yandan onun yüce mesajını insanlara ulaştıracak çalışmalar yaparken diğere yandan lafız olarak tespitini ve sonrakilere aktarılış biçimini ele alan eserler telif etmişlerdir. Son dönemlerde daha da yoğunluk kazanan bu çalışmalarda müellifler, Kur'an'ın tarihi ile alakalı hususlarda insanların bilgi sahibi olmalarını sağlamışlardır.

Vahiy lafızları için Hz. Peygamber'e ulaşıncaya kadar her aşamada var olan ilahi koruma, tebliğ sonrasında da, Hz. Peygamber tarafından alınan beşeri önlemlerle devam etmiştir. Bu önlemler, Hz. Peygamber'in gelen vahiyleri ezberlemesi, vahiy kâtiplerine yazdırarak korumaya alması, ashabına tebliğ etmesi, ezberlemelerini sağlaması ve bütün bunların yanında muhtemel en küçük insani hataları ortadan kaldırmak için her yılın sonunda inen vahiyleri aracı meleğ

sunması şeklinde ifade edilebilir. Sonraki süreçte ise bu çaba, vahiy lafızlarının iki kapak arasında derlenmesi, çoğaltılması, Kur'an'ın i'cazının tezahürlerinden biri olan farklı okuma biçimleriyle birlikte ezberlenmesi, yazıya geçirilmesi, öğretilmesi ve sonraki nesillere aktarılması şeklinde günümüze kadar kesintisiz bir biçimde devam etmiştir. Bu tedbirler neticesinde Kur'an, Kitab-ı Mukaddesin tarihi süreç içerisinde uğramış olduğu tahrif ve tebdil türü girişimlere maruz kalmamıştır. Kur'an'ın, Kitab-ı Mukaddesten ayrılan en temel yönü ise onun güvenilirliği ve günümüze kadar kesintisiz intikalidir.

Kur'an'ın tespitinde takip edilen ezber ve yazı yöntemi, sadece vahiy lafızlarının sonraki nesillere eksiksiz bir biçimde aktarılmasını değil, aynı zamanda güzel sanatlarla ait estetik anlayışın ve tavırların da ilk ve en önemli modelini oluşturmuştur. Müslümanlar için en önemli dini değerler olan Mushaflar, ilk dönemden başlamak üzere hem yazı hem de estetik açıdan sürekli gelişme kaydetmiştir. Kur'an'ın kolay ve doğru okunması için bir yandan yazım kuralları geliştirilirken, diğer yandan da sanatsal açıdan insanların gözüne ve gönlüne hitap eden yönleri en güzel motiflerle ortaya konmuştur. İslam medeniyetinde Mushaflara duyulan sevgi ve saygı, yazıyı en büyük sanat dalı haline getirdiği gibi bu çerçevede tezhip, ciltçilik, ahşap vd. gibi birçok sanat dalının da ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Elinizdeki bu çalışma, öncelikle Kur'an'ın, indiği günden bugüne kadar tespiti, metinleşmesi ve estetik gelişimi bağlamında geçirdiği süreci tüm yönleriyle yansıtmayı hedefleyen bir çalışmadır. Bu amaçla çalışmada Kur'an'ın tespiti ve metinleşme süreci yanında, Kur'an öncesi Kitab-ı Mukaddes tarihi ve yine Kur'an öncesi sözlü ve yazılı kültür başlıklarına yer verilmiştir. Kur'an, Mushaf haline getirildikten sonraki süreçte gerek yazı, gerek iç düzen ve gerekse estetik açıdan

sürekli gelişme kaydetmiş ve böylece Kur'an tarihine ilişkin konulara yenileri eklenmiştir. Bunların tümünü kapsamak amacıyla Kur'an tarihi eserlerinde göremediğimiz Kur'an'ın yazı, sistematik ve estetik açıdan tarihi gelişimi de ele alınmıştır. Yine ilk dönemden başlamak üzere günümüze kadar Kur'an'ın orijinalliğine yönelik gerek Batılılar ve gerekse Şia tarafından itirazlar yükselmiştir. Bu itiraz ve iddiaların bilimsel ve tarihsel değeri olup olmadığını ortaya koymak amacıyla Kur'an'ın otantikliğine yönelik itirazlar konusuna da ayrı bir bölüm olarak yer verilmiştir.

Bu çalışmanın tasarım aşamasından kitap haline gelmesine kadar geçen süreçte katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Sadık Kılıç'a, Prof. Dr. Şehmus Demir'e, Doç. Dr. Eyüp Bekiryazıcı'ya, Yrd. Doç. Dr. Abdolvahap Özsoy'a ve emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Doç. Dr. Mehmet DAĞ
Erzurum-2013